

ПОСТАТІ

УДК 94(477)“1925/1926”

Марія СЕРЕДЮК

“ЗРІСТ УНДО... ЗГАНЯЄ СОН З ПОВІК УСІХ ЙОГО ВОРОГІВ”. ДІЯЛЬНІСТЬ ВОЛОДИМИРА ЦЕЛЕВИЧА В УНДО У ПЕРІОД СТАНОВЛЕННЯ ПАРТІЇ (1925–1926)

Охарактеризовано діяльність відомого українського громадсько-політичного діяча Володимира Целевича в Українському національно-демократичному об'єднанні середини 1920-х рр. Наголошено на його вагомій ролі у процесі консолідації УНТП, висвітлено внесок у формування ідеологічних програмних засад УНДО. Охарактеризовано участь В. Целевича у вічевій кампанії 1925–1926 рр., показано взаємини з членами УНДО, які входили до керівних органів партії, на конкретних прикладах проілюстровано його клопітку роботу на ґрунті розбудови низових партійних організацій у Галичині, Волині, Холмщині, Лемківщині, Надсянні.

Ключові слова: Володимир Целевич, УНДО, Західна Україна, Центральний комітет.

Володимир Целевич – один із найвідоміших громадсько-політичних діячів Західної України міжвоєнного періоду ХХ ст. Незважаючи на те, що на відміну від більшості тогочасних провідних членів українських політичних партій національно-державницького табору, він не брав участі у військових діях ні у роки Першої світової війни, ні в період національно-визвольних змагань 1918–1919 рр., йому вдалося стати одним із засновників, а згодом – секретарем Українського горожанського комітету м. Львова (УГК). Оскільки Целевич “був добрим правником і мав політичний нерв”, йому доволі швидко вдалося нав'язати контакти із відомими громадсько-політичними діячами Галичини і стати одним із лідерів найвпливовішої політичної партії Західної України – Української народно-трудової партії (УНТП) – Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО).

Громадсько-політична діяльність В. Целевича у різних тематичних ракурсах неодноразово побіжно ставала об'єктом дослідження як сучасних українських учених, так і громадсько-політичних діячів 20-х – 30-х рр. ХХ ст., членів організації. Проте на сьогодні немає спеціальних розвідок, у яких було б комплексно проаналізовано його діяльність в УНДО у період становлення партії в контексті тогочасних суспільно-політичних процесів.

Партійну діяльність В. Целевич розпочинав в УНТП, проте його праця у цій сфері була перервана початком українсько-польської війни. Після закінчення її активної фази, уже відомий на той час політик переїхав до США, де серед національносвідомої української еліти збирав кошти на національно-культурні потреби українців Галичини та загалом продовження визвольної боротьби. Після його приїзду наприкінці 1924 р. до Львова, він виступив одним із активних прихильників об'єднання національно-демократичних

сил краю, ввійшовши до т. зв. Консолідаційної комісії. Власне завдяки Д. Левицькому, В. Целевичу та В. Мудрому вдалося погодити існуючі партійні чвари¹.

Остаточне узгодження Консолідаційною (об’єднавчою) комісією існуючих політичних суперечностей дозволило опрацювати спільну платформу національно-демократичних сил краю. Зрештою, 11–12 липня 1925 р. у Львові відбувся об’єднавчий з’їзд низки політичних сил, що ознаменувало утворення УНДО – політичної партії, яка за короткий період часу монополізувала культурно-освітнє життя краю, здобула підтримку переважної більшості населення краю².

В. Целевич – одна із центральних постатей з’їзду. Він разом із М. Черкавським, Г. Тершаковцем, о. С. Онишкевичем увійшов до президії зібрання³. Після виступу голови Народного Комітету УНТП С. Голубовича, який ознайомив делегатів із результатами роботи Консолідаційної комісії, М. Струтинський зачитав підготовлену новоствореним органом Політичну платформу УНДО, яку згодом було прийнято без обговорення. У Відозві, яка знову ж таки була розроблена Консолідаційною комісією, до якої входив В. Целевич, розтлумачено основну політичну лінію партії – здобуття самостійної, соборної Української держави⁴. У документі, зокрема, наголошено, що “від нинішнього дня весь український національний табір виступає як одна цілість, стає в одній оборонній і боєвій лаві, в одній суспільній фаланзі”⁵.

Делегати з’їзду також обрали керівні органи партії. Головою УНДО обрано Д. Левицького, який в інавгураційній промові закликав однопартійців до наполегливої праці. “Тільки збірним зусиллям цілої суспільности зможемо побороти лихоліття, яке переживаємо, – із оптимізмом відзначив він. – Провід тільки тоді зуміє виконати вложені на нього обов’язки, коли його ініціатива в кожній справі знаходитиме широкий відгомін на місцях, коли в підмурівок нашої будівлі діячі на місцях покладуть якнайбільшу суму праці і доброї волі”⁶.

Щодо В. Целевича, то він не лише увійшов до Центрального комітету (37 осіб), але й був обраний генеральним секретарем УНДО⁷. Водночас для реалізації програмних положень партії призначено відповідальних осіб за окремі напрями її діяльності: О. Марітчак – закордонні справи; М. Волошин – внутрішні; В. Целевич – організаційні; Ю. Павликовський – економічні; М. Гаврисевич – фінансові; І. Ліщинський – шкільні; о. Садовський – церковні; В. Мудрий – преса і пропаганда⁸.

¹ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії. 1918–1929 / М. Кугутяк. – Київ; Івано-Франківськ, 2002. – Т. 1. – С. 304.

² Соляр І. Український політикум у другій половині 1919 – першій половині 1920-х рр.: консолідація чи конфронтація? / І. Соляр // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2009. – Вип. 18: Західно-українська народна республіка: До 90-річчя утворення. – С. 315.

³ Кугутяк М. Історія української націонал-демократії... – Т. 1. – С. 305.

⁴ *Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej. 1922–1926* / М. Papierzyńska-Turek. – Kraków: Wyd-wo Literackie, 1979. – S. 205.

⁵ Українська суспільно-політична думка в ХХ ст. – [б. м.], 1983. – Т. 2. – С. 112.

⁶ Діло. – 1925. – 15 липня.

⁷ Platforma polityczna UNDO // *Biuletyn Polityczny*. – Warszawa, 1926. – № 1. – S. 289.

⁸ Центральний державний архів громадських об’єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 41. – Арк. 52.

Таким чином, основним завданням В. Целевича, згідно з ухвалами установчого з'їзду УНДО, стали організаційні справи: відбудова повітових організацій, відновлення діяльності осередків партії в селах і партійного руху. Уже 8 серпня 1925 р., з ініціативи В. Целевича, ЦК УНДО оприлюднив одну з перших відозв, у якій закликав членів партії до інтенсивної праці, організації повітових з'їздів і виборів партійного керівництва на місцях⁹.

На засіданні Президії ЦК УНДО, яке відбувалося за участю В. Целевича 28 серпня 1925 р., у відповідь на полонізацію українського шкільництва польською владою конкретизовано програму дій УНДО. Лідери партії пропонували розгорнути масштабну протестну кампанію¹⁰. Уже 30 серпня у Львові відбулося одне з перших віч, на якому виступив генеральний секретар партії. В. Целевич закликав до “якнайрішучішого протесту проти шкільних законів, зокрема проти розпорядків Львівської кураторії, які стремлять до обмеження і скасування прав українського народу на полі шкільництва, здобутих за часів австрійської влади”¹¹. Згодом ідентичний захід, організований В. Целевичем, відбувся у с. Дорогові Самбірського повіту Львівського воєводства. Віче, що проходило під гаслом “Для українських дітей – українські школи, українській школі – українського вчителя!”, викликало широкий резонанс серед місцевих мешканців.

Восени 1925 р. ЦК УНДО ініціювало проведення нової хвилі повітових віч, основне вістря яких спрямовувалося проти оголошеної польським урядом земельної реформи, що, де-факто, зводилася до колонізації Західної України. У рамках оголошеної протестної кампанії, 18 жовтня 1925 р. В. Целевич виступив на вічі в Кам'янці-Струмиловій, 21 жовтня – у Рогатині. Тема осадництва та важкого становища українського селянства домінувала також на інших вічах, у яких брав участь генеральний секретар партії¹².

Згуртувавши національно-демократичні сили краю навколо ідеї “боротьби за найвище право нації”, УНДО опинилося в центрі українського політичного життя Другої Речі Посполитої. Однак подальший розвиток партії гальмувала відсутність чіткої ідеологічної лінії, а також конкретної довгострокової програми, яка б визначала тактику і стратегію дій націонал-демократів¹³. Зважаючи на складність ситуації, навесні 1926 р. генеральним секретарем УНДО був розроблений проект програми партії. Чи не вперше він публічно обговорений 6 березня 1926 р. під час повітового народного з'їзду УНДО у Копичинцях за участю делегатів 28-ми громад Копичинецького й Гусятинського повітів. В. Целевич не лише детально охарактеризував проект програми УНДО, проаналізував організаційний статут УНДО, але й розповів про політичне становище українців у складі Польської держави, наголосив на потребі сильної політичної організації. Після реферату розгорнулася дискусія, у

⁹ *Кугутяк М.* Історія української націонал-демократії... – Т. 1. – С. 308.

¹⁰ УНДО в боротьбі з “утраквізацією” // Діло. – 1925. – 26 вересня.

¹¹ Віче у Львові // Діло. – 1925. – 2 вересня.

¹² Там само.

¹³ *Томczyk R.* Ewolucja ideowo-taktyczna Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowo-Demokratycznego (UNDO) wobec państwa i rządu polskiego w latach 1925–1939 / R. Tomczyk // Akcja “Wisła” na tle stosunków polsko-ukraińskich w XX wieku. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Instytut Historii Uniwersytetu Szczecińskiego. – Szczecin, 1994. – S. 61–63.

якій виступаючі заявили про необхідність об'єднання українці в лавах УНДО, наголосили на потребі заснування в кожному селі партійної організації¹⁴.

Зважаючи на позитивні відгуки однопартійців, проект програми УНДО В. Целевича продовжував обговорюватися на інших вічах у краї. 19 березня 1926 р. В. Целевич взяв участь у повітовому Народному з'їзді у Добромилі, 25 березня – у Сокалі. Генеральний секретар партії брав участь також у роботі інших повітових з'їздів, на яких, здебільшого, виголошував промови про ідеологічні проблеми УНДО, організаційні справи партії. На вічі 9 квітня 1926 р. (скликане Сокальською управою УНДО), В. Целевич, окрім внутріпартійних проблем, охарактеризував реформи уряду у сфері самоврядування та шкільництва. Один із лідерів партії висунув резолюцію з вимогою негайного проведення виборів до громадських рад, яку віче ухвалило одноголосно. Водночас промовець проаналізував результати шкільного плебісциту, сфальсифікованого польською владою. Згодом В. Целевич взяв участь у довірочній нараді УНДО Жовківського повіту¹⁵.

Значну підтримку націонал-демократам надавала греко-католицька церква. Івано-франківський історик М. Кугутяк справедливо зауважив, що “греко-католицькі священники на своїх деканатських зборах часто доходили думки про необхідність впливати на селян у дусі гасел УНДО”. Зокрема, на зборах греко-католицьких священників у Радехові, на які прибув В. Целевич, вирішено спрямувати всі сили на активізацію діяльності “Просвіти”, кооперативних товариств, боротьби за українську школу¹⁶. 15 квітня 1926 р. В. Целевич обговорив питання становища українського шкільництва в Польщі у Варшаві із директором департаменту національних меншин Ліги Націй Е. Колбаном. У розмові генеральний секретар УНДО порушив питання цензури та конфіскації українських часописів “Діло”, “Новий час”, “Свобода”¹⁷.

Таким чином, публічне обговорення програми партії В. Целевича на початку 1926 р. призвело до розгляду одного із основоположних питань на засіданні ЦК УНДО 24 квітня 1926 р. Генеральний секретар партії констатував, що зважаючи на прогресуючий розвиток партії, виникла проблема ухвалення загальної концепції розвитку партії, яка б дозволила вирішити три завдання: 1) відбудова низових ланок УНДО; 2) мобілізація українського суспільства задля зміцнення господарських інституцій; 3) опрацювання програми УНДО у всіх напрямках національного життя. Проте, незважаючи на усвідомлення членами ЦК того, що “політика польської адміністрації йде по лінії експансії на схід коштом українського народу і української території, змагає до того засобом повної екстермінації і знищення всіх верств українського народу на загарбаних землях, гніту української культури, просвітнього, економічного та національно-політичного життя”, дискусія над основоположним документом виявилася доволі напруженою¹⁸.

¹⁴ *Torzecki R.* Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / R. Torzecki. – Kraków: Wyd-wo Literackie, 1989. – S. 125.

¹⁵ *Кугутяк М.* Історія української націонал-демократії... – Т. 1. – С. 310.

¹⁶ Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 494. – Арк. 55.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Народний комітет. Хід нарад і дискусій // Діло. – 1926. – 16 травня.

Надзвичайно важливим для генерального секретаря УНДО стало засідання Ширшого Народного комітету УНДО 13 травня 1926 р., яке відбувалося за участю членів ЦК, голів повітових комітетів, послів і сенаторів, редакторів українських часописів, представників культурно-освітніх і господарських товариств¹⁹. Основне питання порядку денного – схвалення політичної програми партії. В. Целевич визнав, що підготовка програми для позакласової партії, яка прагне пропагувати політику “орієнтації на власні сили”, виявилася складною справою²⁰. Представлена “програма формулює наші максимальні і найвищі домагання, а наші домагання в злободневних пикучих справах формулюють вищі партійні органи при допомозі резолюцій політичного і тактичного характеру, – відзначав генеральний секретар. – Програма мусить бути непорушна й одна, а ухвалювані партійними з’їздами постанови політично-тактичного характеру можуть змінитися відповідно до обставин, але не сміють ніколи попадати в суперечність з основними точками програми”²¹.

Із аналізу документа випливає, що В. Целевич взяв за основу програми платформу УНДО 1925 р., доповнивши її двома пунктами у політичному розділі. Їх суть зводилась до, по-перше, утворення української міжпартійної ради й порозуміння з іншими, т. зв. національними меншинами у Польщі та, по-друге, обстоювання конституційно-парламентського устрою майбутньої держави. Водночас, у проекті викладено детальну програму економічних, культурних перетворень та план реформування судівництва²².

Над проектом розгорнулася дискусія, передусім навколо вирішення аграрного питання. У дискусії взяли участь Т. Окуневський, О. Луцький, о. С. Юрик, Я. Олесницький, Г. Тершаковець, А. Лунів. Заслухавши опонентів, В. Целевич удруге виступив на захист принципових положень програми партії. Він допускав стилістичні зміни проекту, але не міг погодитися “з неясностями в деяких справах, які хочуть ввести декотрі з перед бесідників”. Генеральний секретар відзначив, що у програмі “мусить бути все ясно, лицемірити не можна. Ще ніхто по-лицемірськи нічого не збудував і не збудує”. Виступаючий заявив, що тільки партійний Народний з’їзд може ухвалити програму партії. Тільки Народний комітет уповноважений приймати проект до відома або ж відхилити, проте ухвалювати його не має повноважень²³.

II Народний з’їзд УНДО, який відбувся 19-20 листопада 1926 р., схвалив остаточну редакцію програми партії. У звіті генеральний секретар УНДО відзначив суттєві позитивні зрушення: у Галичині проведено 101 народне віче, 52 повітові народні з’їзди, відновлено або ж створено 43 повітові партійні організації. В. Целевич також охарактеризував культурно-освітню політику польського уряду у Східній Галичині й детально розглянув “всі ті пекучі справи нашого життя, що їх приносить кожний день”. З’їзд, зрештою, затвердив програму партії, обрав новий Центральний комітет УНДО, до якого увійшов В. Целевич. Один із лідерів партії також залишився на посаді генерального секретаря²⁴.

¹⁹ Народний комітет. Хід нарад і дискусій // Діло. – 1926. – 16 травня.

²⁰ Там само.

²¹ ЦДАГО України, – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 168. – Арк. 259.

²² Там само. – Арк. 73, 74.

²³ Там само. – Арк. 97.

²⁴ Соляр І. Консолідаційні процеси національно-державницьких сил Західної України (1923–1928) / І. Соляр. – Львів, 2010. – С. 102.

У резолюціях II з'їзду УНДО деталізовано політичні завдання партії. Протестуючи проти колонізаційної політики польського уряду, УНДО закликало всі національні українські партії до політичної співпраці і боротьби за здійснення найвищої національної мети. Стосовно радянської України відзначено, що українське населення, яке перебуває під Польщею, орієнтується на ту національну силу і на ті національні успіхи, що ростуть над Дніпром²⁵. Водночас націонал-демократи визнали шкідливою діяльність усіх ліворадикальних інтернаціональних партій, що “закликають до класової боротьби та пропагують спільність інтересів українських селян, робітників з польськими чи російськими і тим ослаблюють національну силу українського народу”, а також “штучно творених і за державні гроші утримуваних партій, що звать себе українськими, а складаються з продажних здеморалізованих шкідників українського народу”.

Принагідно відзначимо, що на з'їзді з різкою критикою програми партії, а також діяльності її лідерів, передусім Д. Левицького та В. Целевича, виступили власне прихильники В. Бачинського, які вважали за доцільне проводити т. зв. “реальну політику”²⁶. У підсумку, 12 грудня 1926 р. ЦК УНДО в комунікаті, підписаному Д. Левицьким і В. Целевичем, повідомляло про виключення з партії В. Бачинського, зважаючи на його діяльність, “спрямовану на порозуміння з польським урядом, до чого він не був уповноважений партійними органами”.

Активність УНДО викликала спротив опонентів партії. Проаналізувавши діяльність соціалістичних та прорадянських політичних сил Західної України, В. Целевич констатував: “Зріст УНДО і його вплив серед українських народніх мас зганяє сон з повік усіх його ворогів. Зокрема, Національне Обєднання є сіллю в оці соціалістичних партій. До позитивної мозольної праці вони не привикли. А тому, що вони не в силі протиставити національному таборові праці, поборюють всіма найбільш нечесними способами. Послугуються вони при цьому клеветою та лайкою, звичайною брехнею і наклепами. Брехня і клевета є успішним способом боротьби, однак лише на коротку мету. Скоріше чи пізніше навіть задурманені теревенями “Волі Народа” і других часописів селяне пізнаються на брехні своїх редакторів. Росту Українського Національно-Демократичного Обєднання не перепинять ні політичні репресії ні підлі клевети соціалістичних часописів”²⁷.

Оптимістичні заяви В. Целевича відповідали дійсності. Уже наприкінці 1926 р. УНДО поширило свої впливи на Стрийський, Долинський, Жидачівський, Станіславівський, Надвірнянський, Калуський, Богородчанський, Снятинський, Тлумачький, Рогатинський, Косівський повіти. Загалом, у грудні 1926 р. націонал-демократи мали міцні організації в усіх шістнадцяти повітах Тернопільського воєводства. З двадцяти повітів Львівського воєводства організації УНДО діяли у шістнадцяти. Деяко слабшими були позиції УНДО на Прикарпатті: із 19 повітів Станіславівського воєводства створено тільки 11 повітових організацій²⁸.

Однак організаційні здобутки УНДО в Галичині не вирішували проблеми поширення політичних впливів націонал-демократів на інші етнічні українські землі,

²⁵ Черкавський О. Чого хоче Українське національно-демократичне об'єднання? Коротке пояснення програми УНДО / О. Черкавський. – Перемишль, 1928. – С. 31.

²⁶ ЦДАГО України. – Ф. 6. – Оп. 1. – Спр. 265. – Арк. 92.

²⁷ Целевич В. Нагінка чи Національне Обєднання / В. Целевич // Свобода. – 1927. – 6 лютого.

²⁸ Там само.

зокрема Волинь, Холмщину, Полісся і Підляшшя. Труднощі в реалізації цього завдання пояснювалися не стільки особливостями суспільно-політичних настроїв українського населення цих територій, скільки політикою регіоналізації окремих українських земель, яку здійснював польський уряд. Шляхом витворення т. зв. “сокальського кордону” польська адміністрація прагнула поглибити розмежування українських етнічних територій²⁹.

Із неменшими труднощами зіткнулось УНДО, поширюючи свої організаційно-політичні впливи на Лемківщину. Структура партії в цій місцевості набрала характеру національного фронту, що об’єднував здебільшого інтелігенцію та селянство. Загалом організаційне становлення УНДО на Лемківщині набуло нової динаміки тільки після третього з’їзду партії (грудень 1928 р.).

Водночас генеральний секретар партії намагався активізувати роботу серед української молоді, передусім із СНУМом, який очолював прихильник націонал-демократів О. Боднарович. Значну увагу в цей період УНДО також приділяло закордонній діяльності, використовуючи конгреси національних меншин, сесії Ліги націй для пропаганди українського питання, підкреслюючи необхідність самостійності й незалежності України. В. Целевич, Д. Паліїв, В. Кохан взяли участь у пропагандистсько-видавничій акції, яка була організована націоналістичними колами за межами Польщі. Ці матеріали були призначені для провідних західних політичних сил, а також для дипломатів, працюючих в Лізі Націй³⁰.

Таким чином, В. Целевич виступив активним прихильником створення УНДО, увійшов до складу керівних органів партії. З перших днів існування найвпливовішої української політичної сили Західної України взяв участь у формуванні низових осередків партії, виступав із політичними рефератами на вічах, які присвячувалися обговоренню наболілих тогочасних проблем, передусім дискримінаціям у мовно-культурній сфері. Його організаційна діяльність була тісно пов’язана зі щоденними проблемами українців, зокрема захистом національного шкільництва, розбудовою партійних осередків у краї. Генеральний секретар УНДО намагався об’єднати краян на ґрунті “орієнтації на власні сили”, доклав чимало зусиль для розбудови партійних організацій.

Maria SEREDYUK. “The UNDO spirit ... Will rely on the survival of all of its governments”. The activities of Vladimir Tselevich in undo at the period of the party’s development (1925–1926)

The activities of the well-known Ukrainian public-political figure Volodymyr Tselevych in the Ukrainian National-Democratic Association in the middle of the 1920’s were characterized. His role in the process of consolidation of the UNTP is emphasized, and the contribution to forming the ideological program principles of UNDO is highlighted. The participation of V. Tselevich in the 1925–1926 election campaign was characterized, relations with UNDO members who were part of the governing bodies of the party were shown, concrete examples illustrate his troublesome work on the basis of the development of grassroots party organizations in Galicia, Volhynia, Kholmshchyna, Lemkivshchyna, Nadsyany.

Key words: Volodymyr Tsellevich, UNDO, Western Ukraine, Central Committee.

²⁹ Целевич В. Нагінка чи Національне Обєднання / В. Целевич // Свобода. – 1927. – 6 лютого.

³⁰ Центральний державний архів України, м. Львів. – Ф. 309. – Оп. 1. – Спр. 261. – Арк. 15.